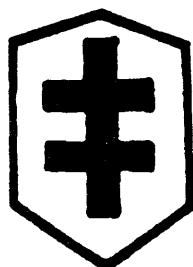

ЗА
ВОЛЮ
БАЦЬ-
КАУ-
ШЧЫНЫ!

ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Вэтэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў
ZVAZAJ Veterans quarterly, published by Liaison Committee of Byelorussian War Veterans.

Canada Post: 57 Riverdale Ave., Toronto, Ont., M4K 1C2
U.S. Post: Assn of Byelorussian American Veterans, 9 River Rd., Highland Park, N.J. 08904, U. S.

Год 15

Сакавік, 1989

Нр. 1(53)

МАСКОЎСКІ МЯДЗЬВЕДЬ ЛІЖА РАНЫ

Сёлета 15 лютага апошнія адзінкі савецкага войска пакінулі Афганістан, гэраічны народ якога даў прыклад усюму съвету як змагацца з агрэсывнай Масквой. Сталічны горад Кабул пакуль што яшчэ ў руках савецкіх цівуной ды неўзабаве пачненца новая, апошняя фаза вайны афганскіх Мушахэдзінаў супраць прыслужнікаў чырвонае тыраніі. Мала хто сумляваеца што афганскія Змагары за Свабоду перамогуць.

Тая нікчэмная вайна нічога ня вырашыла. Калі верыць лікам з Москвы, там загінула звыш 15 тысяч "байцоў", а звыш 35 тысяч было раненых. З заходніх крыніц чуем, што згінула звыш мілёну Афганцаў і калі 5 мілёнаў апнулася на выгнанні. "Братнія руکі" скінулі ў тэй злашчаснай краіне звыш 30 мілёнаў "цацаў" для дзяцей, — мінаў у форме цацак, што калечылі малечу на цэлае жыццё. А колькі там нарабілі Хатынёў, Катынёў ці Курапатаў?!

Насыледкі гэней васьмігадовай вайны яшчэ цяжка прадбачыць, хоць многае ўжо ведама і ясна: усе народы съвету, у тым ліку й паняволеных Москвою народы пабачылі, што крымінальная, распачатая Крамлём вайна, апроч вялікіх стратай у людзёх і матар'яле, дала

маральнную ѹ легальную базу, каб маскоўскіх злачынцаў што распачалі туу бойню, пакаралі так, як некалі гітлераўскіх нацыстаў у Нюорнбэргу.

Маскоўскі мядзьведь ліжа свае раны. Апарата падвойная — мілітарная і маральная. І прыйдзе за гэта заслужаная расплата.

Мы, быўшыя беларускія вайскоўцы дый наагул усе нашы суродзічы, што пазналі жахі войнаў, спаўчляем нашым суродзічам дома, што страцілі родных і блізкіх у гэней напатрэбнай бойні. Нашы дзяцюкі клалі свае голавы па загаду крымінальнага крамлёўскага чырвона-фашистоўскага рэжыму і змагаліся зь ніякай шкоды нам не зрабіўшым афганскім народам. Гэная катастрофа не павінна быць людзьмі забытая і, на нашу думку, усе народы павінны парупіцца, каб споеяна прагнасцю ўлады антыгуманная маскоўская мафія не магла ў будучыні бяскарна распачынаць і весьці та кое масавае вынішчэнне ніводнага народу. А Гэоям Афганістану ад нас пащаана ѹ якім яны, пры дапамозе Аллаха, хутка прыйдуть да поўнай і канчатковай перамогі над зьненавіджаным агрэсарам!

ЗВАЖАЙ

70-Я ЎГОДКІ ВЯЛІСКАГА ПАЎСТАНЬНЯ

Летась мінула 70 гадоў ад Вяліскага Паўстаньня. Яно выбухла 11-га лістапада 1918 г. ў Вяліскім павеце Віцебскай губэрні й адразу перакінулася ў сумежныя часткі Смаленшчыны, Пскоўшчыны й нават адлеглую Магілёўшчыну. У паўстаны ўдзельнічала блізу 50 тысяч селян, мяшчанаў і інтэлігэнцыі. Яно закончылася 18-га лістапада пасля няроўнага бою між паўстанцамі й аўстрыйскімі сіламі чэкістаў, міліцыі, "інтэрнацыянальнай брыгады" й роты курсантаў Цівярскога партыйнае школы ў Сямічоўскім бары, што ля Вяліка.

Вяліскае паўстаньне — найбольшае колькасцю ўдзельнікаў і найбольш стыхійнае антысавецкае паўстаньне на Беларусі. Калі Слуцкі Збройны Чын у лістападзе 1920 г. меў палітычны й вайсковы цэнтр, калі Гомельскім паўстаньнем що Стрэкапытавішчынай у сакавіку 1919 г. кіравалі партыя эсэраў і падпалкоўнік Стрэкапытав, калі чатырох дзённую "Койданаўскую Незалежную Рэспубліку" ў ліпені 1920 г. ачольваў Паўлюк Калечыц, дык нават былым вяліскім паўстанцам цяжка адказаць на пытаньне: хто імі кіраваў. Яна успамінаюць баявія учынкі, у якіх бралі ўдзел, прыгадаюць імёны паўстанцаў свае групы й галоўнага ёй, але ім невядома іх каардынаваў хто дзеяньні тых груп. Вядома толькі, што ў паўстанні спачатку ўдзельнічала 50 тысяч чалавек, як і тое, што яно, адзначанае на картах грамадзянскае вайны, цалкам ахапіла Вяліскі павет Віцебскай губэрні.

Яшчэ за паўгоду да паўстаньня, у чырвенні 1918 году, чэкісты расстралялі ў Вялікіх Берасціх двух Немцаў. Шосты, Летувіс, згодна савецкіх цверджаньняў, уцёк і быў завочна прысуджаны на расстрэл.

Паводле паведамлення Чэка, гэныя шэсьць нібыта падрыхтоўвалі "контррэвалюцыйны мяцеж" супраць улады рабочых і селян і сталі ягонымі штабамі. Пасля іхнага расстрэлу надышло тое зацішша, за якім звычайна йдзе навальніца.

У пачатку лістапада 1918 году ў Вялікіх Берасціх сабралася некалькі сотняў змабілізаваных у Чырвоную армію маладых селян. З тae прычыны, што казарма Павятавага Ваенага Камісарыту не магла зъмісціць гэтулькі пакліканых у савецкае войска, іх раскватараўвалі ў прыватных домах і тым самым бальшавікі страцілі над імі кантролю. Калі 10-га лістапада скончылася ўрачыстае сівяткаваньне першых угодкаў Каstryчніцкае рэвалюцыі й паветавы камісар абвесціў змабілізаваным, што заўтра іх пашлюць супраць Чэхаславакаў на ўсходні фронт, дык тых разам з часткай вяліжанаў пайшлі на Рынкавую плошчу. Тут перад будынкам Павятавага Выканкому яны пачалі крычаць:

— Наших бацькоў харчападаткам душыце?! Нашия маткі з голаду апухаюць! З нашае веры зьдзекваецася! А мы мусім вас абараніць?! Няхай камісары паміраюць за Леніна й Троцкага, а мы пайшлі дамоў!

Як адзначае гісторык Вяліскага паўстаньня, вядомы беларускі пісьменнік Юрка Віцьбіч у 435-36 нумары газеты "Бацькаўшчына", што выходзіла ў Мюнхене ў 1947-1966 гадох: "У гэты самы час вяліскія камуністы й камсамольцы, паміж якімі Беларусы не складалі ўяднага працэнту, зашыліся па розных закутках. Яны зьявіліся на вуліцах толькі тады, калі амаль усе змабілізаваныя пакінулі горад, і пачалі саджаць у турму тых зь іх, што засталіся, а таксама гараджанаў, якія прымалі ўдзел у дэманстрацыі й падпалилі дом-камуну, дзе жылі "адказныя работнікі партыі і ўраду". Чэкісты, — піша

Юрка Віцьбіч, — не захоўвалі ад вязняў, што іх чакае расстрэл. У гшораджэ і ў непадуладным ім павеце бальшавікі абвясцілі ваенны стан, а тым самым Выканком стаўся Рэйкім. Але-ж пэўне яны ня чуліся пераможцамі, бо начальнік Чэка Мусаев, праз два дні забіты гімназістам-паўстанцам Лаймінгам, і ягоны памочнік Хадакоў, застрэлены праз год гімназістам-партизанам Таварасам, адразу пачалі фармаваць роту Чэка".

15-га лістапада 1918 г. Віцебская Губчэка атрымала ад Вяліскіх Чэка тэлеграму, у якой паведамлялася пра бунт насельніцтва ѹ сімерць начальніка Чэка Мусаева ды просьбу помочы. Змабілізаваныя, вярнуўшыся з Вялікіх Берасціх, хутары, гэтым самым сталіся дэзэртырамі й ведалі, што іх чакае бязылітасная савецкая кара. Адмысловая ўстанова — Камдэз — вышукоўвала ѹ адразу-ж расстрэлівала дэзэртыраў. Пройдзе пяць-дзесяць год і бальшавікі трэрорам надломяць у народзе супраціў, але гэта быў першы год іхнае ўлады й гвалт адразу выклікаў адпор. Разам із сваімі сваякамі ѹ знаёмымі, змабілізаваныя пайшлі назад у горад, каб зынічыць ту ў злыбяду, што перашкаджае ім палюдзку жыцьцю. Па вялікіх і малых дарогах Вяліскага павету, па ягоных шляхах і сцежках рушыліся тысячи селян. Выбухнуўшы адначасова ѹ некалькіх месцах, паўстаньне ахапіла ўесь павет.

Юрка Віцьбіч, якому ѿ 1918 годзе было 13 гадоў і які замагаўся з бальшавікамі, пашыраючы паўстанскія адзовы, піша: "Ішлі мужыкі. Калісці хаты іхніх продкаў спальвалі ў ладзімер Манамах, Іван Грозны, Аляксей Раманаў, Карл XII, Пётр Вялікі, Напалеон Банапарт. Тысячагадовая гісторыя прывычала іх да вялікае цярпілівасці і ўсё-ж пачуццё людзкое годнасці не дазволіла ім, хаяць на адзін год, перакінуцца ѿ бальшавіцкай быдла. Яны-ж зъяўляліся косыцю ад еосьці Крывічай, што тут панавалі калісці".

Ішлі мужыкі. Калыхаліся над іхнімі галовамі вілы й косы, рагаціны й швораны, а за паясамі былі заткнутыя сякеры. Колькі сотняў паліяўнічых несылі рознакалібровыя стрэльбы, пачынаючы ад крэмневых фузыяў і да сучасных бюэльгійскіх дубальтоўкаў. Толькі былыя жаўнеры Першага сусветнага вайны мелі трохлінейныя вінтоўкі з амежаванай колькасцю патронаў.

Па ўсім съвеце стагналі званы. У ягоных 28-х мястэчках ды сёлах з царкоўных і касцёльных званіцаў гудзёу узбураны набат... Сівятары выходзілі із сівятыні ѹ настурач паўстанцам, багаслаўляючы іх на збройны чын і а克拉ляючы сівяты вадой. Як съязгі, плылі ўперадзе адзьдзелаў пратэсты...

Калі народны струмень дакаціўся да сяла Глазамічы, дзе сівятаром быў Васіль Лузгін, ён адправіў малебен, у якім зъвярнуўся да жанчынаў і да сваёй жонкі з кароткім словам: "Ня трэба плакаць. У маткаў і жонкаў ня хопіць сълёзай, калі бальшавікі паняволяць нашую Беларусь! Градзе чорная ночь... Можа мы пераможам, можа не, але лепш памерці ѿ чэсным баю за веру й бацькаўшчыну, чым жыўцом згніць у турмах."

А потым, узяўшы з сабою крыж, дараносіцу й трахіль, далучыўся да паўстанцаў.

Калі 18-га лістапада перадавыя паўстанскія групы наблізіліся да Сямічоўскага бору, што ѿ 7-мі кіляметрах ад Вялікіх Берасціх, зъмяніў у горадзе ваенны стан на абложны. У самым бары загадзя заняла выгаднную для сябе пазыцыю рота вяліскага Чэка, разам з двойчы павялічанай у сваім складзе міліцыяй. Тады-ж у Вялікіх Берасціх прыбыў батальён віцебскага Губчэка

ЗВАЖАЙ

3

й адразу накіраваўся ў Сямічоўскі бор, дзе ўжо распачаўся засяты бой. Так, засяты да апошняга ўзьдыху, да астатніяе кроплі крыві і разам з тым ува ўсіх адносінах няроўны.

"Перадусім трэба заўважыць, — піша Юрка Віцьбіч, — што калі съпярша мелася блізу 50 тысяч паўстанцаў, дык да Сямічоўскага бору дайшло ня больш трох тысячай. І гэта зразумела. На тыл паўстанцаў, дзе засталіся толькі жанчыны, дзе ёй старыя, бальшавікі накіравалі зь Невелью на Ўсьвят так званую "інтэрнацыональную брыгаду", што складалася з Латышоў і Кітайцаў, а із станцыі Заходніяе Дзівіны ў напрамку на Ільліна — роту курсантаў Цвярскага партшколы.

Але ў гэтыя тры тысячы, што дайшли, складаліся з паасобных групаў, якія быlyя франтавікі спрабавалі ў вайсковым сэнсе задзіночыць, а з другога боку мелася здысцыплінаваная частка Чэка. З аднаго боку быlyі пераважна сякеры, косы й вілы, а з другога — куляметы, віントоўкі, гарнанаты й рэвалвэры. Першая паўстанская хвала бадай цалкам загінула, але яе замяніла другая, потым другую — трэцяя, ужо часткова ўзброеная віントоўкамі й гарнанатамі. Усё-ж паўстанцы больш чым напалову звышчылі вяліскіх чэкістаў, але на дапамогу апошнім падыйшоў батальён Віцебскага Губчэка. Ад золаку да змроку працягваўся бой у Сямічоўскім бары. Падаховай начнное цемры паўстанцы, падабраўшы сваіх раненых, пачалі адступаць. Пры гэтым частка іх трапіла ў палон.

У тую-ж ноч невялікі конны адзьдзел паўстанцаў, абмінуўшы Сямічоўскі бор і бальшавікі кардоны на ўскраіне Вяліжу, прарваўся ў горад. Адзьдзел абкружыў турму, каб вызваліць зь ёй вязняў і загінуў у змаганьні з латышскімі стралкамі.

"На ўскраіне Вяліжу, — піша Юрка Віцьбіч, — разъляглося Пакроўскае поле. На ім у баку ад дарогаў знаходзяцца вялікія ямы, дзе некалі бралі пясок. Пасьля паўстання штодня ў штоноч съпярша Выяздная Тройка Віцебскага Губчэка, потым Рэйтрыбунал 15-е арміі і ўрэшце штаб Экспедыцыйна-Карнага Адзьдзелу прысуджалаі дзясяткі, сотні паўстанцаў да расстрэлу..."

Паводле Юркі Віцьбіча, за гады савецкае ўлады на Пакроўскім полі былі расстраліныя калія тысячы вяліскіх паўстанцаў і партызанаў. Съпярша над іхнімі магіламі сваякі, знаёмыя й незнаёмыя паставілі дзесяткі маленьких крыжкоў. На гэтых крыжкох можна было заўважыць абразкі, а на магілах — мноства вянкоў. На істужцы аднаго зь іх быў напіс: "Усіх нас не расстряляце!" Але пазней бальшавікі скапалі магільныя грудкі, звышчылі крыжы і, урэшце, сам могільнік ператварылі ў сметнік.

Гэтак, ужо 70 гадоў назад, быў пакладзены ў Беларусі падмурак пад Курапаты — дарогу съмерці. Вялікі-ж павет, гэты адвечны куток Беларусі, які стагодзьдзямі належыў да Віцебшчыны, бяз згоды ягонага насельніцтва, забараніўшы вяліжанам "Беларусам звацца", быў далучаны да РСФСР.

Як вядома, савецкія аўтары ўсялякі супраціў савецкай уладзе, будзь ён палітычны що сацыяльны, калі наагул не замоўчваюць, дык залічаюць да "антывавецкага, контррэвалюцыйнага бандытызму". Стыхінае ўсенароднае Вяліскасе паўстаньне, апроч гэтага, яны называюць яшчэ выдумкай "беларускіх буржуазных нацыяналістуў". І гэта ня глядзячы на існаваныне вялізарнай колькасці архіўных матар'ялаў, якія гэтamu цверджанню пярэчаць. У сувязі з сказанага намі пра Вяліскасе паўстаньне, ці не пары ўжо гэтыя застарэлыя канцепцыі адносна змаганьня нашага народу за сваю незалежнасць перагледзіць і пераанансаваць?

Язэп Барэйка

ВАЙНА 1812 ГОДУ І БЕЛАРУСКАЯ ЖЫДЫ

(Заканчэнне. Гл. пачатак і працяг у:
нр. 4(48), 3(51), 4(52))

Заснавальнік беларускай гасыдзкай плыні, рабін Шнээр-Залман нарадзіўся ў 1747 г. у Лёзьне Магілёўскай губ. (цяпер Віцебскай вobl.). Ягоныя выдатныя здолнасці й глыбокія рэлігійныя веды здабывалі яму сярод аднаверцаў папулярнасць і славу ўжо ў маладосьці. Нахіл да містычнага зрабіў яго вучнем рабіна Бэра зь Міжрэчча, які пашыраў вучэнне Ізраэля Бэшты — роданаачальніка гасыдзыму. Пасьля съмерці рабіна Бэра ў 1773 г., ягоныя вучні перасяліліся з Міжрэчча ў розныя пункты Падольля, Валыні і іншыя вобласці, дзе і ўзялі на сябе кіраўніцтва прыхільнікамі гасыдзыму. Шнээр-Залман вярнуўся ў Беларусь. Спачатку ён жыў у Магілёве, а затым пасяліўся ў родным Лёзьне. Лік яго вучняў хутка расцягнуўся. З 1788 году ён становіўшы агульнаізнаным кіраўніком гасыдзкай у Вялікім Княстве Літоўскім.

Рост гасыдзыму ў Беларусі выклікаў тут вялікае незадаваленне яго праціўнікаў — міснагаў, якія неўзабаве перайшлі ў заўзятыя прасльадаваньне гэтае плыні. Пачалося лютое змаганье. У выніку падкопаў інтрыгай Шнээр-Залман быў двойчы арыштаваны (1798 і 1800 гг.), прывезены ў Пецярбург, дзе яго неаднаразова дапытвалі, аж пакуль ён не атрымаў дазволу ў канцы сакавіка 1801 году, ужо за панаванні імпэратара Аляксандра I, вярнуцца ў Беларусь і займацца душпастырскай дзейнасцю. Ён перасяліўся ў мястэчка Ляды (Магілёўскай губ.). Арэол пакутніцтва павялічваў ягоны ўплыў і колькасць прыхільнікаў. Ляды сталіся рэзыдэнцыяй беларускага гасыдзыму.

Стаўленне Шнээр-Залмана да Напалеона, якога ён лічыў сатаною, было надзвычай варожае, што і абудзіла далейшае яго дзеяньне ў адносінах да Французаў. У містычным уяўленні Шнээр-Залмана вайна Напалеона і Аляксандра I была барацьбою між дзвівуми сусьеветнымі сіламі — злом і дабром, і ён шчыра маліўся за перамогу апошняга.

Паводле С. Гінзбурга, Шнээр-Залман быў ня толькі ідэялогам і малітвавальнікам, але й актыўным супрацоўнікам маскоўскага цара. Ён трапляўся сачыў за ўсімі падзеямі вайны, смуткаваў з прычыны кожнага посьпеху Напалеона й радаваўся кожнай ягонай няўдачай. Ён актыўна зъбіраў весткі пра рух і сілы французскіх армій і даставаў іх расейскім уладам, рассылаў з гэтай этажай людзей, пісьмы, пераконваў Жыдоў, у неабходнасці зь іхнага боку дапамагаць расейскай армії, намаўляў іх прыносіць шчодрыя грашовыя ахвяры на патрэбы вайны і г. д. При такім вялікім аўтарытэце, якім ён карыстаўся ў Жыдоў Беларусі, ягоныя заклікі давалі добрыя вынікі.

Калі напалеонаўскія войскі, увайшоўшы на тэрыторыю Беларусі, набліжаліся да мястэчка Ляды, дзе жыў рабін Шнээр-Залман, ён пастанавіў стуль уцячы. Заставаша ў мясцовасці занятай, як яму здавалася, ворагам, для яго, бязумоўна, было вельмі рызыкоўным. Апрача меркаванья адносна асабістай бяспекі, ім кіравала й неабходнасць працягваць свой уплыў на аднаверцаў шляхам рассыпання заклікаў і лістоў з прычынамі вайны. Для старога фізычна слабога рабіна насталі зынісціваючыя й цяжкія блуканні, якія ў лістападзе 1812 году ў звязлі яго ў магілу.

ЗВАЖАЙ

Як адзначае аўтар, варожыя адносіны да Французаў панавалі на толькі сярод гасыдаў. Варожа ставіліся да Напалеона і іхныя працоўнікі — міснагды. Гэта варожасць была таксама абумоўленая рэлігійна-маральнімі матывамі.

Наступны, шосты раздзел працы С. Гінзбурга, прысьвечаны Жыдоў-добраахвотнікам 1812 году, іхнай разъведачнай дзеянасці на карысць расейскай арміі, садзейнічанням кагалаў і асобным эпізодам вайны. У той перыяд асабістай вайсковай службы для Жыдоў Расей яшчэ ня было. Калі паасобныя Жыды ўдзельнічалі ў 1812 г. у шэррагах расейскай арміі, дык толькі ў якасці добраахвотнікаў. Прычым іх было вельмі мала, бо Жыдоў на добраахвотную службу прыймалі на вельмі ахвотна. Як агульнае правіла. у баёвых дзеяньнях яны ня бралі ўдзелу, а займаліся разъведкай, прыносілі матар'яльныя ахвяраванні. Супрацоў-нічалі з расейскай арміяй і ворганы тагачаснага жыдоўскага самакіравання У Расейскай імперыі — кагалы, якія ў першую чаргу клапаціліся пра даставы неабходных інфармацыяў, паказвалі для гэтае мэты надзеіных і кемлівых асобаў і інш.

На думку С. Гінзбурга, сярод мноства Жыдоў, якія рабілі паслугу расейскай арміі, былі, натуральна, такія, што атрымоўвалі за гэта плату, але былі, бяз сумлеву, і такія, што рабілі гэта зусім бескарысліва. Не адзін з іх паплаціўся паслья жыццём за паслугі маскоўскім войскам. Як прыклад, аўтар цытуе Нісона Канцэльсона, які сваімі інфармацыямі спрычыніўся да апарэзы французаў адзьдзелу ў вёсцы Ступішчы ля Бабруйску.

Апрача паасобных Жыдоў і кагалаў, значныя паслугі маскалям рабіла ѹ сваесаблівая ўстанова — "жыдоўская пошта", якая, у адрозненіне ад слаба разьвітых у той час дзяржаўных паштовых установаў, працавала спрайней і хутчэй, дастаўляючы патрэбныя для галоўнага ваеннага камандавання расейскай арміі інфармацыі ў найкараецшы тэрмін.

Бязумоўна, — кажа аўтар, — былі й выпадкі, калі Жыды дапамагалі І Французам, інфармуючы іх пра рухі расейскіх войскаў, паказваючы ім дарогі. Але яны былі й сярод мясцовага насельніцтва, асабліва сярод насельніцтва Смаленшчыны. На думку С. Гінзбурга, Жыды кіраваліся тут хутчэй пачуццямі карысці, грошовых узнагародаў.

У сёмым раздзеле сваёй манографіі аўтар разглядае наступныя тэмы: "Дэпутаты ад жыдоўскага народу" пры галоўнай імпэраторскай кватэры, у якой у 1812-1813 гг. былі два Жыды: Зундэль Зоннэнберг і Лейзар Дыльлён, якія мелі афіцыйныя тытулы "дэпутатаў ад жыдоўскага народу". Яны выконвалі рознага харектару даручэнні, што датычылі арміі і былі як-бы пасрэднікамі паміж цэнтральнаю ўладай і жыдоўскім насельніцтвам. Як выглядае, іхным заданьнем было аўяднанне дзеянасці кагалаў і іншых жыдоўскіх установаў, накіраванай на аказанье паслугі расейскай арміі; ахвяраванні Жыдоў на патрэбы арміі; жыдоўскія багаслужбы й пасты, у часе якіх Жыды маліліся за перамогу Расейцаў; паслугі Жыдоў у галіне аховы Бярэзінскага І Агінскага каналаў; захоп Жыдамі французскага кабінета-кур'ера з дэпешамі і інш. Канчаецца гэты раздзел разъведачнымі паведамленнямі барысаўскіх Жыдоў Моўшы Энгельгарда, Лейба Бэнэнсона і яшчэ трэцяга расейскага генэралу Чычагову аб дакладным месцы пераправы французскай арміі праз Бярэзіну.

У восьмым раздзеле сваёй книгі С. Гінзбург гаворыць у асноўным пра французскую армію ў часе ейнага адступлення праз Беларусь. Апісвае заняпад дысципліны ў арміі, гвалты,

марадзёрства, рабункі й паборы, пажары й спусташэнны ў часе адыходу Французаў, апаганьванье сынагогаў і могільнікаў, матар'яльныя страты жыдоўскага насельніцтва і упадак яго ліку.

Цікавыя апошнія тры раздзелы працы С. Гінзбурга "Отечественная война 1812 года и русские Евреи", выдадзены у 1912 г. у Пецярбургу. "Уваход расейскага адзьдзелу ў жыдоўскае мястечка, — піша аўтар, — прыводзіў яго жыхароў у няменшы страх, чым прыбліжэнне Французаў; ён часта пагражаў крываўдамі й жорсткасцямі, якія нагадвалі сабою вычын Шульгіна, якіе праславіўся зьдзекамі над жыдоўскім насельніцтвам. Гвалты, марадзёрства, рабункі, зьдзекі расейскай арміі даводзілі мясцове жыхарства да роспачы. Дэградаванае становішча жыдоўскага насельніцтва на занятай зноў маскоўскай арміяй тэрыторыі Беларусі адбівалася на стаўленыні да яго французскіх палонных, якія з прычыны нялюдскага абыходжання зь імі Расейцаў, спаганялі сваю крываду на безбаронных Жыдох, што ў сваю чаргу выклікала варожыя адносіны паміж Жыдамі й веенапалоннымі.

Паўторны ўваход расейскай арміі ў Беларусь ня выклікаў у мясцовага насельніцтва энтузіазму. Сустракалі яе, яе пераможца. Затое Жыды сустракалі яе зь нязвычайнай радасцю, як вызвольніцу. "Калі з дапамогаю Усявишняга вораг будзе пераможаны, — марыў рабін Шнэр-Залдман, — напэўна прыгадаюць і Жыдоў і палепшаць іхнае становішча дараўаннем ім усякіх вольнасцяў назаўсёды... Сьмерць, якая спаткала старога рабіна яшчэ да заканчэння вайны, — адзначае С. Гінзбург у апошнім, 11-м раздзеле свае книгі, — выратавала яго ад рашчараўання, якое яго чакала". Жыды, зрешты, ня былі адзінмі, каму падзеі, якія адбыліся паслья вайны, рыхтавалі горыч надзеяў, што ня збыліся. Сялянская маса, якая вынесла на сваіх пляnoch цяжкую вайну і якая марыла пра волю, як узнагароды за зроблены ёю вычын, вярнулася пад тое самае прыгоннае ярмо, якое прыгнітала яе дасюль.

Щосьці падобнае было й між Жыдоў. Яны былі ўпэўненыя, што іхня вернасць расейскаму цару ў цяжкі для імперыі час будзе ацэненая, што іхнае праўнае становішча паслья заканчэння вайны паправіца, прынамсі не пагоршаша. Аднак, як кажа аўтар, рэчаіснасць жорстка ашукала іхныя спадзіванні. Рэакцыя, што наступіла паслья напалеонаўскай вайны, у сувязі зь перавагай рэлігійнага містыцызму, клерыкальна-арыстакратычных ідэяў і піетызму, прыметна адбілася на долі Жыдоў Расейскай імперыі.

З аднаго боку, уводзіўся шэрраг мераў, накіраваных на систэматычнае аблежаванье Жыдоў у правах перамяшчэння, аблежаванье для іх магчымасці пражыцця; з другога боку — у адносінах да жыдоўскага насельніцтва выразна выступае рэлігійны матыў і місіянерскія тэндэнцыі. Урад не аблікоўваўся строгай забаронай Жыдом доступу ў забароненая губэрні. Нават зъмяншалася тэрыторыя прызначаная для іхнага пражывання. Аднавілася й высыленьне Жыдоў зь вёсак і сёлаў у зоне аселасці. Адначасна пачалася кампанія "ратавання душаў". Рознымі "указамі" заахвочваўся пераход Жыдоў у хрысціянства. Пачаліся навет рэпрэсіі супраць тых, што адмаўляліся. Але было ўжо запозна. Масква кіруеца сваімі інтарэсамі. У часе небясьпекі яна выкарыстоўвае навет сваіх ворагаў. Як толькі небясьпека праходзіць, зноў пачынае прыгнёт і паняволенне. Савецкая-німецкая вайна 1941-1945 гг. яскравы гэлага прыклад.

Я. Б-ка

ЗВАЖАЙ

5

ПЕРАБУДОВА

ДРУГІ ВАЛЬНЫ СОЙМ
БЕЛАРУСКАЙ МОЛАДЗІ Ў ВІЛЬНІ

Як падае расейскамоўная віленская газета "Комсомольская правда", № 14, за 20.1. 1989 г. у Вільні адбыўся "2-і Вальны сойм" 66-х аб'яднаньня моладзі з усіх краёў Беларусі, у якім бралі ўдзел 242 дэлегаты. Згодна карэспандэнткі газеты В. Вайнерьце, бэсэсэраўскія грамілы хацелі сарваць гэты "сойм" і далі ў Менску залу на адзін дзень пасярод тыдня. Тады на помач моладзі Беларусі прыйшоў летувіскі рух за падтрымку перабудовы.

"Над уваходам у дом на вуліцы Камунару лунаў бел-чырвона-белы сцяг — нацыянальны сцяг Беларусі. Якраз у нас, у Летуве, як падкрэслівалі дэлегаты "Союму", ім удалося сказаць свабоднае слова на свабоднай зямле. — Чаму вы тут? — пыталася я ў многіх юнакоў, што ў фое прадавалі бюлётні назелажнага інфарм. інцту Беларускага народнага фронту за перабудову "Адраджэнне", мэдалі з нацыянальным гэрбам Беларусі — нахілены ўперад конькі з мечам у руцэ — такі падобны на нацыянальны летувіскі; значкі і эмблемы з колерамі нацыянальнага сцягу. Запомніўся мне адказ маладой дзяўчыны: Хачу чуцца свабоднай на сваёй зямлі, ведаць запраўдную гісторыю свайго краю, гаварыць роднай мовай".

Беларуская моладзь на "Союме" разглядала пытаньні адраджэння беларускай культуры, мовы, захаваньня помнікаў, экалягічныя праблемы дый удзел у дэмакратызацыі перабудове краіны, дзе сталісты робяць перашкоды "Адраджэнню", "Мартыралёгу Беларусі" ды ўсім нефармальным аб'яднаньням моладзі беларускай. "Сродкі масавай інфармацыі рэспублікі рэдка даюць нам трывалу, таму народ амаль незнамы з нашай праграмай, — гаварыў В. Івашкевіч. — Ды трэба наважыцца на тое, што нягледзячы на ўсе цяжкасці, вынік нашай перамогі ў канчальнім падліку залежыць толькі ад нас. Таму, што й ня ведаючы нас, людзі ўсё часьцей галасуюць супраць бюрократу, а значыць супраць

тых, хто супраць нас". У 20-х гадох нашага ст. беларускі паст Янка Купала пісаў, што ўва ўсіх пераломных часах гісторыі беларускага народа: і ў гады сялянскага паўстаньня XIX ст.. і ў 1905 г., і ў 1917-1918 гадох заўсёды наперадзе была моладзь. Віктар Івашкевіч дававіў — у любой сітуацыі моладзь усёроўна праб'е сабе дарогу".

ЗА НЕЗАЛЕЖНЫЯ ДЗЯРЖАВЫ

Вонкавае Прадстаўніцтва Украінскай Гэльсінскай Групы выдала "Камунікат пра нараду нацыянальна-дэмакратычных рухаў народаў СССР 28-29 студзеня 1989 г. у г. Вільні". Удзелу нарадах бралі прадстаўнікі незалежніцкіх рухаў Арміі, Беларусі, Грузіі, Латвіі, Летувы, Крымскіх Татараў, Украіны і Эстоніі. Ад Беларусі былі: Сержук Мхамес і Вадзім Александровіч — з клубу "Пагоня" й газеты "Беларуская Трыбуна". Удзельнікі нарады выдалі адозву да ўрадаў і народаў сьвету, каб памаглі ім у змаганьні "за стварэнне свабодных і незалежных дзяржаваў", якія, як яны спадзяюцца "удасца асягнуць бяз гвалту ў недалёкай будучыні". Удзельнікі заклікаць "суродзічаў, што жывуць за межамі імпэрыі" да песнага супрацоўніцтва".

»НЯНАВІСЬЦЬ«

Пад такім загалоўкам вялікі артыкул у ньюёркскай газэце "Новое Русское Слово" за 25.X.1988 г. паказвае шкавы й жахлівыя харектар цяперашняй Савецкай Арміі. Аўтар артыкулу Аўгэн Манін абавіраецца на матар'ялы амэрыканскага журналіста Стыва Голдстына, які, як і шмат іншых, дзяякоўцы "галоснасці" меў свабоду падарожжа ў правёў Савецкім Саюзе даўжышы час, зъбіраючы факты. Чытаем: "29-га лютага сёлета Іраклі Арабулі, каморнік на пэнсіі з маленькага грузінскага пасёлку Зэмо Альвані, атрымаў ліст ад сына Мамука — радавога, што адбываў двухгадовую вайсковую службу ў гор. Жукоўскім ля Масквы. "Прышлі мне гроши, — пісаў 19-гадовы Мамука, — бо тутэйшыя афіцэры не даюць жыць: яны прывыклі вымагаць гроши ад салдатаў Грузінай. Дасі ім на бутэльку ці другую, на нейкі час адчэпяцца. Так што прышлі мне, калі ласка, рублёў семдзесят". А восем нядзель пасля юнак быў мёртвым: яго задушылі пры дапамозе пасаў (якімі падпяразваешся) спосабам, які ў арміі называюць "ластавачкай".

Леван Дурмішханідзе, сівецтва ў справе Мамука Арабулі, сказаў Стыву Голдстыну: Мне давялося служыць на Сахаліне і ў Куйбышаве. І там, і тут я прахадзіў праз "ластавачку", і там і тут я бачыў як б'юць жаўнераў з Каўказу ў Сярэднюю Азію. За самую нікчэмную правіну іх адпраўляюць на гаўптахту, а там ужо маеца ізлая сыстэма катаўаньня... Начальнік кажа: — Ты, підор, (яны ўсіх нас лічаць гомосексуалістамі)! Твае бацькі — спэкулянты, зарабілі на мандарынках мілённыя, каторыя яны ўсёроўна на юнага выдаць. Калі ты ня прынясеш гроши дык можаш быць пэўным, што маці твая зробіць аборт."

Паводле таго-ж Голдстына, з аднаго толькі малога раёну Каўказу, Грузіі, задушылі-замардавалі 32 жаўнераў. У артыкуле падаюцца прозвішы. Што-ж на гэта начальства Савецкай армії? А для яго быццам усё нармальна. яно так і трэба. Калі-б бацькі замардаваных юнакоў у суд падалі, дык дзе яны якое право ці за сябе заступніцтва знайдуць.

"Этнічная нянавісьць, — камэнтуе Манін, — адкрытая расавая нязноснасць, што атакуе савецкае грамадзтва быццам ракавы метастаз, не маглі не прабрацца і ў армію. Армяне ненавідзяць Азэрбайджанаў. Прыбалтыцы — Расеіцаў, Расейцы — жыхароў каўказскіх рэспублік, асабліва Грузінай, якіх лічаць "мандарынавымі спэкулянтамі".

ЗВАЖАЙ

мільянерам і кривяносамі. Журналіст-Амэрыканец гутарыў з многімі маладымі салдатамі Грузінамі, што адслужылі свой тэрмін, і ўсе яны ў адзін голас пацьвярджалі: уся двухмільённая савецкая армія разьдзеленая нянявісьцю, з аднаго боку якой знаходзяцца Расейцы, Украінцы й Беларусы, а з другога — Закаўказцы, Прыбалтыцы й выхадцы з Сярэдняй Азіі».

Згодна Маніна, "галоснасьць" нарадзіла **нянявісьць**. "Этнічная нянявісьць такіх маштабаў, аб якіх ніхто ня мог і падумаць. Усе ненавідзяць усіх... Дзяржава сутыкнулася з нацыянальнымі розніцамі такога напалу, якому яна можа супрацьставіць адно аўтаматы й танкі".

НАСТАЛЬГІЯ, НАСТАЛЬГІЯ...

На съядох мінulай »славы«

Польская кракаўская газета "Тыгоднік паўшэхны", [Katolickie pismo społeczno-kulturalne] — ворган польскага каталіцкага клеру, у н-ры 3, за 15 студзеня сёлета, зъмяшчае абышырны артыкул п. заг. "Айчынная Беларусь". Нехта Анджэй Романоўскі падарожнічае па Заходній Беларусі. Горадня, Наваградак, Нясьвіж. То ён у Горадні спыняеца на Замкавай вуліцы, ды прыгадвае як тут некалі за часоў Сыціпана Баторага выражалася "воля сувэрэннасці шляхоцкага народу", то перад яго вачмі маячацца ў Нясьвіжы з купалу святыні "шарфы колераў польскіх і папскіх — памятка нядайней візыты ксяндза Прымаса" (Глемпа). І топчыца Романоўскі ў гняздзе Радзівілаў, што некалі "Літвой трасьлі". Згадвае масу іншых магнатоў, што вы ракліся беларускага народу, пра якіх некалі ведамы беларускі патрыёт Мялешка сказаў, што "наша костка, аднак сабачым мясам абрасла ў ване!".

Не забываеца Романоўскі прыгадаць слова паэта што Наваградчына некалі была "цэнтрам польскасці". І прыйшла яшчэ слугу польскага каталіцкага клеру думка, што "краіна гэта была адной з найболыш верных земляў Рэчыцаспалітай Абодвух Народаў". І думеацца, чытаючы такое, што аўтар артыкулу пра "айчынную Беларусь" нідзе не спасцярог беларускага сялянскага народу, тварца багаццяў, тых прыгнечаных і у бальшыні праваслаўных Беларусаў, з працы чыліх мазолістых рук жыў і той "шляхэцкі народ", значыцца спялянізаваная малаземельная дробязь дый, вядома-ж, буйных здраднікі пакрыўджанага народу, п'яўкі на народным целе — магнаты. А якая зямля й каму была верная? — ці даводзіца гаварыць...

Шкада, што ў цяпер **яшчэ** польскі каталіцкі касцёл ня бачыць тэй вялізной шкоды, якую некалі прынёс беларускаму народу. Ня толькі Беларусам-каталіком у ПНР не дазваляеца маліцца на роднай мове, але клер польскі пранохвае шляхі як-бы павярнуць гісторыю ды прайсьціся шляхамі Пятра Скаргі. Шкада. Відаць, што нашыя жаданьні, каб прасвяціх іх Бог розумам ясным, не памогуць...

ЦЫТАТА НА СЯНЬНЯ

Гарбачоў мае справу з грамадзтвам, каторага цэляя палітычная і эканамічная структура закасцяняла. Але ня гэта можа быць найбольшай праблемай Гарбачова. Найбольшымі перашкодамі ёсьць абжытая прывычкі розуму — страта ініцыятывы, нехаць да рызыкі, зайдзрасць посьпеху — якія і ёсьць асноваю і апраўданьнем замарожанай структуры. (Чаму Гарбачоў налягае на галоснасьць? Безь яе перабудова немагчыма). Пасля 70 гадоў падпарадкованыя рэжыму, савецкія людзі страцілі звычкі перайначаныя і аднаўленыя.

TIME, 30.1.1989 г.

ПАСЬВЯЦІЛІ МАГІЛУ Й ПОМНІК ГАРУНА

(3^{ье} ліста). Дзякую Богу, наша супольная справа на Ракавіцкіх могілках дабегла да канца. Помнік нашаму паэту Алесю Гаруну стаіць і 16.11.1988 г. а 11-й гадзіне быў пасьвячаны. Пасьвяцілі магілу Алеся Гаруна й помнік айцец Уладыслau з Вішнева, Горадзенскай вобласці. Эта была скромная ўрачыстасць, ля магілы было толькі нас троє — айцец Уладыслау, мой сын Алег і я.

Калі прыехаў у Беласток а. Уладыслау Чарняўскі дык паміма сваіх 74 год як найхутчэй прасіў ехаць у Кракаў, каб пасьвяціць магілу Алеся Гаруна, а затым і пакланіцца ягонаму таленту. Мне агарнула туга й роспач: чаму ў нас так мала падобных съявтароў? Дай, Божа, Табе, айцец Уладыслау і яшчэ 100 год жыцця.

Аб адкрыцці помніка шмат напісаны, я далічыўся 7 газетаў. Эта была сапраўдная ўрачыстасць, а найважнейшае, што былі на ёй усе нашыя пакалены.

Маю просьбу далучыць да съпісу ахвяравальнікаў на помнік Алесю Гаруну наступныя асобы, што ўплацілі ахвяры Алегу: Вера Рыч — 20 англійскіх хунтаў, Я. Міхалюк ад Англа-Беларускага Таварыства — 50 хунтаў, Андрэй Вінцэнц, прафэсар з Гайдэльбергу — 5 тысяч польскіх злотаў, Сакрат Яновіч — 1 тыс. злотаў. Больш ніхто не ахвяроўваў і я быў патрэбны звіраць. Грошы, якія ў нас асталіся, ужо пераказаныя на аднаўленыне Ракавіцкіх могілак. Дзякуючы Вам удалося зрабіць сапраўды добрую справу. Алеся Гарун зноў з намі, думаю назаўсёды, а эта найважнейшае.

З пашанай, Юрка Латышонак.

САМАГУБСТВА ЖЭНІ ЯНІШЧЫЦ

Менская газета "Літаратура і Мастацтва" за 2-га сінегня летася паведамляе ў афіцыйным інкралёгу, што 25-га лістапада "заўчасна адыйшла вядомая беларуская паэтэса, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, Ленінскага камсамолу Беларусі, сябра прэзыдыюму управы Саюзу пісьменнікаў Беларусі Жэні Янішчыц."

Народжаная ў 1948 г. у вёсцы Рудка, Пінскага раёну, у сям'і калгасніка, яна песьціла ў сваім сэрцы неабмежаваную любоў да роднага краю, людзей, прыроды. Але там-же, у чулым паэтычным сэрцы закарнілася ў трывога пра далейшы лёс паняволенага народу, яго культуру, самабытнасць. "Творчасць паэтэсы — згадвае Анатоль Грачанікаў, — прыпала на складаныя і супярэчлівыя гады татальнага зынішчэння грамадзкіх ідэалаў, разбуральнай эрозіі нацыянальных духоўных каштоўнасцяў, калі звычайны сумленны чалавечы ўчынак успрымаўся і трактаваўся аднымі — як грамадзянская мужнасць, іншымі — як сацыяльная крамола".

І Генадзь Бураўкін усклікае:

"Жэня, Жэня!.. Што-ж ты нарабіла?
Як-жа мы цябе ня зьбераглі?
Жорсткім ветрам паламала крылы
Ластаўцы зняvierанай зямлі."

А што-ж такога нарабіла Жэня, выдатная паэтка, чалавек высакародных пачуцьцяў, вялікі майстрап слова, патрыётка роднае зямлі?

Мне давялося гутарыць з чалавекам, што ў той час быў у Менску, чуў ад людзей пра... самагубства Жэні Янішчыц. Жыла ў цэнтры гораду, над Сьвіслачай. Кажуць людзі, быццам з мужам разышлася ўжо колькі год назад. Адправіўшы малога сына ў школу (вучыўся ў пачатковай) сама выкінулася праз вакно з высокага паверху. Такім чынам перастаў звінец голас "празрыстай палескай крыніцы".

Цесна ў цяжка жыць ахвярным людзям, а асабліва сумленню народу — паэтам, на пагвалчанай беларускай зямлі, пакуль там гаспадарыць маскоўска-бальшавіцкі Унтар-Прышыбееў...

К. Акула

ЗВАЖАЙ

КАЛІ НЕ НАФАШЫСЬЦІШ ТО НЯ ЗЬМЕСЬЦЯЦЬ

Летась у нумары 11-м часапісу "Маладосьць" зь Менску, Барыс Сачанка, у сваім артыкуле пра беларускую эміграцыю, спыніўся ў навокал эміграцыйных паэтаў і пісьменнікаў. Пра Сачанкавы заўвагі ёй крытыку трэба было-б асобна гаварыць. Кідаецца чытчу ў вочы тое, што Сачанка пры кожнай нагодзе нафащысціў бальшыні з гэтых літаратаў. Патрдным было часапіс "Зважай" назваць ворганам "паліцаяу" ды сквалышаваць устаноўленыя факты з жыцьцёвага шляху аўтара "Змагарных Дарог". Да гэтай тэмам давядзенца яшчэ вярнуцца нам у будучыні.

АДЫЙШЛІ У ВЕЧНАСЦЬЦЬ.

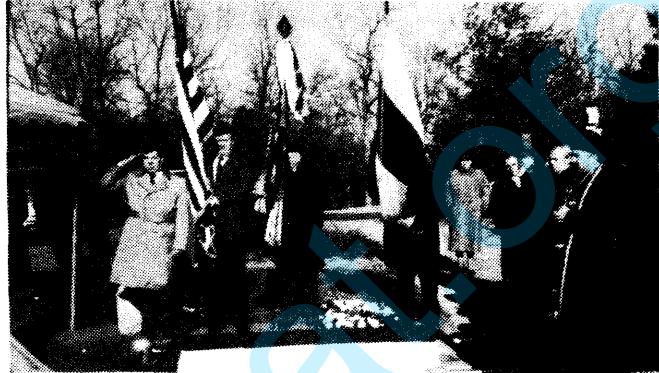
13-га лістапада летась памерла на 78-м годзе жыцьця Зіна Станкевіч, настаўніца, журналістка, рэдактар дзіцячага часапісу "Каласкі" пра газэце "Бацькаўшчына", "Жаночай Старонкі" пра газэце "Беларус", сяброўка Галоўной Управы БАЗА й старшыня Жаночай арганізацыі.

28-га снежня летась памёр 99-гадовы Аляксандар Стагановіч, апошнім часам парафіянін Царквы БАПЦ у Гайлend Парку, калішні санатар у Варшаве ад Беларусаў, на эміграцыі пэўны час віцэпрэзыдэнт Рады БНР.

15-га лютага сёлета ў канадскім горадзе Бэрэ, на поўнач ад Таронта, памёр 86-гадовы др. В. Жук-Грышкевіч, настаўнік, першы старшыня і адзін з заснавальнікаў Згуртавання Беларусаў Вялікай Брытаніі ў 1946 г., быўшы

дырэктар беларускай рэдакцыі радыё "Свабода" ў Мюнхене. пазней — старшыня Рады БНР. Нябожчык нямала зрабіў і ў арганізацыйным жыцьці Беларусаў у Канадзе.

Усім ім — вечная памяць а сваяком — наши спачуванні.

Апошні салют пры паходах быўшага камандзера Наваградзкага батальёну Беларускай Краёвой Абароны Аляксандра Стагановіча (старэйшага), быўшага санатара за часоў Польшчы. Беларускі сцяг ззвілі маёр С. Гутырчук і лейт. Я. Азарка. При разывітальным слове ад вэтранау перадалі яго Спадарыні Марыі Стагановіч, жонцы Нябожчыка.

ЯК ЗЬМЯНІЛІ НАЗВУ МЕНСКУ

Беларускі гісторык У. Дзянісаў дасыльдаваў пытаныне ма. па каму з нас ведамае. Таму зъмяшчаем копію ягонага ліста зь менскай газэты "Літаратура і мастацтва" за 17-га лютага сёлета. Камэнтары непатрэбныя.

Калі чалавенку спатрэбіца тэрмінова атрымала яную-небудзь даведну па сталіцы БССР, то ён авалявіна зверненца да энцыклапедычнага даведніка «Мінск». Але нават у гэтым вельмі сур'язным і кампетэнтным выданні ён не знайдзе адказу на пытанне, чаму старажытнаславянская назва нашага горада «Менск» ператварылася ў «Мінск».

Большасць сучасных даследчыкаў лічыць, што назва горада звязана з імем раніх Менікі, на якой стаяў лепапісны «Мънъсъ», які быў упершыню адзначаны ў «Повести временных лет» пад 1067 г. (гл.: Нерознан. В. Назования древнерусских городов. М., 1983). Калі мы звернемся да беларускіх лепапісаў (ПСРЛ, тт. 32, 35), то там можна ўбачыць назвы «Менск», «Меньск», «Менеск». У актавых матэрыялах Вялікага княства Літоўскага, якіх былі запісаны на беларускай мове, слова «Менск» ужывалася да 17 ст. З дакументаў яно паступова з'нікае толькі ў другой палове 17 ст., калі справаўводства ў дзяржаве было пераведзена на польскую мову. Тады стараныцкая назва «Менск» у польскай транскрыпцыі ператварылася ў «Minsk», і каб не перабываць яго з Мінскам-Мазавецкім, што ў Польшчы, то часам ужывалася і назва «Mînsk Litavskî».

У канцы 18 ст. Менск далучыўся да Расійскай імперыі, царскі чыноўнікі механічна перанесілі «польскі» горад «Minsk» на тагачасныя карты Расіі.

У такім варыянце назва «Менска» прайснавала да 1917 г. Толькі пасля рэвалюцыі, калі зінкілі цэнзурныя рагаткі, пачала адраджацца старажытнаславянская назва «Менск». З момчынскім днём яна ўсё чацьцей сустракалася на старонках беларускамоўнага друну.

Упершыню ў афіцыйных дакументах Савецкай улады назва горада

«Менск» была ўведзена 1 студзеня 1919 г. Гэта быў «Маніхаст часоў рабочніча-сілянскага савецнага правіцельства Беларусі». Пасля гэтага ў ўсіх беларускамоўных выданнях, якія друнавалі нірэйшай альбо лацінкай, запанавала адноўленая старажытнае імя сталіцы Беларусі.

Яно было афіцыйна замацавана ў Канстытуцыі 1927 г.: «Сталіцай Беларускай Савецкай Савецкай Рэспублікі з'яўляецца горад Менск». Новая Канстытуцыя 1938 г., якая стваралася ў самыя эмэркэнтычныя часы сталічныны, паўтарыла гэтую назыву сталіцы нашай рэспублікі ў арт. 121. Цікава, што ў той час быў выдадзены 39 том Большой Советскай Энцыклапедіі (М., 1938), дзе адпаведны артыкул, прысвечаны сталіцы БССР, пачынаўся словамі: «Минск (по-беларускі Менск)...

Раптам у сірэдзіне 1939 г. назва «Менск» з'нікае са старонак газет, даведнікаў, беларускіх карт і г. д. Чаму і як гэта здарылася?

Адназначнага адказу на гэтае пытанне пакуль што няма. Відома толькі, што раэнене ад змене назывы сталіцы рэспублікі прыняла 2-я сесія Вярхоўнага Савета БССР, якая праходзіла 25—29 ліпеня 1939 г. Вось радыкі са стэнаграфічнай справадацы: «Прэзідыму Вярхоўнага Савета БССР таксама призначаў неабходным змініць існуючую беларускую найменаванне сталіцы БССР, устанавіўшы найменаванне «Мінск» замест «Менск»... Хто за зацверджэнне пункта 7-га праекта, прашу падпіс руکі. Апусціце. Хто супраць? Німа. Хто ўстрымайся? Німа. Зацверджваеца аднаголосна». Вось і ўсё. Так быў зменены артыкул 121 Канстытуцыі БССР. Апартатам не спатрэбілася аміністэрская тлумачэннія. «Прэзідым... признаў неабходным» — у той час гэта, гэта было дастаткова. Але не будзем абінавацца дэпутатаў. Яны добра ведалі, што ў Курапатах кожны дзень

працаўаў канвеер смерці, і таму любое пытанне могло быць апошнім. Цікава, што на гэты сесіі, таксама аднаголосна, быў зацверджаны: на пасаду наркому НКУС будучы кат беларускага народа Л. Цінава.

Зараз можна толькі згадаўваць аб прычынах, якімі кіраваліся тагачасныя кіраўнікі Беларусі, змініўшы назыву сталіцы. Матэрнілы Вярхоўнага Савета БССР і Мінгарвыканкама за 1939 г. у архівах не захаваліся, а тагачасныя газеты змісцілі толькі наrottную сухую інфармацыю.

Трохі сяяць на гэтае пытанне праўнаве запіс, зроблены К. Чорным у сваім мататніку «Мова»: «Людзі, якія не ведаюць ні законаў мовы, ні гісторыі Беларусі, ні самай мовы — ні беларускай, ні польскай і ні рускай (жаргон, на якім яны гаворыць і пішуць, нельга называць мовай), здолелі, на вялікі жаль, устанавіць правіла пісці не Менск і не Наваградак, як пішацца ў рускіх, беларускіх, славянскіх лепапісах, а «Мінск», «Навагрудак», гэта значыцца — у польскім вымаўленні. І гэтыя людзі шчыра верылі, што яны змагаюцца гэтым мерапрыемствам з уплывам польскай мовы на мову беларускую...» («Полымя», 1965, № 4). Дарэчы, сам К. Чорны да апошніх дзён (у 1944 г.) ужываў назыву «Менск».

Вось тан і была дэпрэсіравана ў 1939 г. назва нашага славутага горада. Сёлета ў нас быць магчымасць адзначыць 40-гадовы юбілей гэтай сумнай падзеі. Можа, быць сэнс вярнуць нашай сталіцы яе старажытнае імя?

У. Дзянісаў,
гісторык.

г. Мінск.

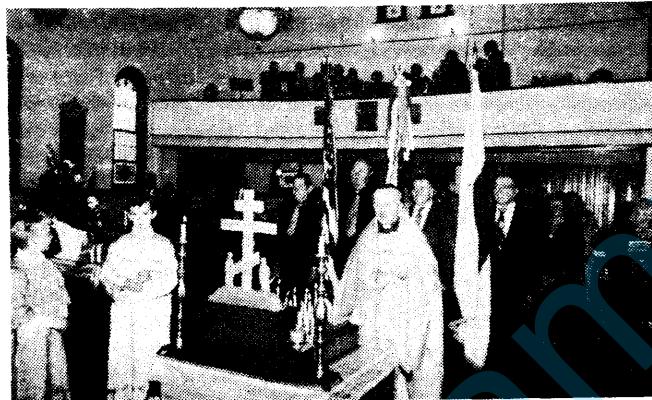
ЗВАЖАЙ

**68-Я ЎГОДКІ СЛУЦКАГА ЗБРОЙНАГА ЧЫНУ
Ў НЮ БРАНСВІКУ, Н.ДЖ.**

У суботу 26-га лістапада летась Задзіночаныне Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў распачало двухдзённую праграму съвіта 68х угодкаў Слуцкага Збройнага Чыну. На Беларускіх могілках у Іст Брансвіку беларуска-амэрыканскія вэтэраны ўдэкаравалі бел-чырвона-белымі съцяжкамі магілы вэтэранаў, сяброву Рады БНР і заслужаных беларускіх дзеячоў.

Пры помніку Герояў, у прысутнасці Вэтэранская Съцяжная Варты, старшыня Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскай Моладзі злажкі вянок. Пасьля фармальнаі цырымоніі, камандзер ЗБАВ маёр Сяргей Гутырчык падзякаваў прысутным, што прыйшлі аддаць паshanу Беларусам, палеглым за незалежнасць сваёй Бацькаўшчыны.

У нядзелью 27-га лістапада ў царкве Жыровіцкай Божай Маці а. В.Андраюк служыў Св. Літургію, а пасьля Паніхіду па загінуўшых слуцкіх герах і па ўсіх палеглых беларускіх жаўнерах. У часе паніхіды стаяла Съцяжная Варты.

Падчас Паніхіды ў Царкве

Здымка А. Дубягі

А 1-й гадзіне папаўдні ўрачыстую акадэмію ў грамадзкай залі адкрыў камандзер ЗБАВ маёр С. Гутырчык. Пасьля саліту да съцягу, што выкананы Лявон Шурак, і малітвы-песні "Беларусь — наша Маці-краіна", др. Я.Запруднік, галоўны рэдактар газеты "Беларус", зрабіў даклад на тэму Слуцкага Збройнага Чыну. Пасьля дакладу хвілінай маўчаныня ўшанавалі памяць палеглых. Сп. Васіль Стома, былы старшыня сэктору Рады БНР у Ню Джэрзі, прачытаў рэфэрат пра цярністы шлях Беларусаў ад паўстаньня Кастуся Каліноўскага й да Слуцкага Збройнага Чыну.

З патрыятычнай прамовай выступіў старшыня Галоўнай Управы БАЗА мгр. А. Шукелойць. У сваёй прамове падкрэсліў патрэбу пераходуўвання памяці ад долям магілаў адыйшоўшых ад нас. "Памятайце нашы магілы!" — заклікала Беларуская Незалежніцкая Партыя падчас нямецкае акупациі беларускіх земляў у Другой сусветнай вайне. Гэта важнейшая спрапрай пераходуўвання памяці адыйшоўшых і даглядам іх магілаў займаюцца цяпер беларускія вэтэраны на чужыне. Пісьмовую прамову прыслаў Кастусь Акула — галоўны рэдактар часопісу "Зважай" і старшыня Камітэту Сувязі быльых беларускіх вайскоўцаў на чужыне.

Вельмі ўдалай была канцэртная частка. Пяцро Звонны выдатна выкананы пад акардыён вайсковыя песні "Пад гоман

вясёлы", "Ідуць жаўнеры Беларусы", "Ой, ды забалела маё сэрцайка" й "Пайшлі мы ў бой за Случчыну сваю", за што быў узнагароджаны бурнымі воплескамі. Свята закончылася нацыянальнымі гімнамі.

Пасьля прысутнай прывіталі сваіх сяброў вэтэранаў з днём нарадзінаў: сп.сп. лейт. Б. Даніловіча з 80-мі ўгодкамі, лейт. Я. Азарку й інж. В. Р. — з 65-мі. Даўк, 100 год Вам!

Ад ЗБАВ складаецца шчырая падзяка: Літвін Гутырчык, Марысі Азарка за падрыхтоўку так смачных бутэрбродоў, а Алегу Дубяга — за буфэт; Олі Тулейка й Марыі Верабей — за прышпільванье беларускіх какардаў.

Сяргей Пчала

ФОНД "ЗВАЖАЙ"

Ад 10-га лістапада летась да 23 лютага сёлета на "Зважай" прыйшло: С. Гутырчык — 4.00 дал., Палескі — 20.00, Адзьзел ЗБАВ, Кліўленд — 60.00, Я. Міхалюк — 11.60, М. Шчорс — 17.82, Н. Жызынеўскі — 6.00, К. Мярляк — 30.00, Аўген Кажан — 24.00, М. Пракопчык — 20.00, М. Раецкі — 18.00, Я. Гавенчык (з продажы) — 18.00, М. Скабей — 25.00, М. Нікан — 10.00, Знаёмы — 12.00, Англа-Беларускае Таварыства — 10.00, В. Акавіты (продаж) — 18.00, Ю. Весялкоўскі — 11.00, К. Акула (продаж) — 50.00. Разам — 426 дал. дзяляў і 92 ц.

У амэрыканскіх далінах на лісту сп. С. Гутырчыка: С. Гутырчык — 20.00 дал., Б. Даніловіч — 20.00, А. Субота — 20.00, Ю. Азарка — 10.00, В. Харавец — 5.00, В. Дубяга — 10.00, У. Машанскі — 5.00, П. Кажура — 10.00, В. Стома — 5.00, В. Русак — 10.00, М. Тулейка — 10.00, Я. Яновіч — 5.00, А. Сільвановіч — 10.00, Р. Станкевіч — 10.00, Т. Супрун — 5.00, М. Каранеўскі — 5.00, А. Міцкевіч — 5.00, А. Балкоўскі — 5.00, М. Януш — 5.00, Алег Дубяга — 5.00, Я. Літвіненка — 5.00, В. Макац — 5.00, Я.Місюль — 5.00, Я. Сапежынскі — 5.00, А. Семяնчук — 10.00, М. Абрамчык — 10.00, А. Напейн — 5.00, Я. Азарка — 10.00, З продажы — 60.00.

Разам — 295.00 дал. дзяляў. Усім за ахвяры шчыра дзякуем. Гэтта просім чытачоў у далейшым перасылаючы чэкамі гроши, выпісваць іх на прозывішча рэдактара (.К.Акула) а не "Зважай". Конта ў банку, з прычыны дадатковых коштав, з'яўляецца.

У ВАГА!

Вышла з друку кніга "БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖА ЎНАСЬШЬ", хрэстаматыя ў бібліяграфіі. атрымавалі-Вітаўт і Зора-Кіпель, выд. БІНІМ. Ню Ёрк, 1988. 398 бачын. у п'яцірдай воклады Кніга выдана з нагоды 70-х ўгодкаў абвешчаныя незалежнай БНР у англійскай мове

BELORUSSIAN STATEHOOD

Выдатна апрацаваная й прыгожа аформленая кніга зъмяшчае матар'ялы ў гістарычныя дакументы, яна надта карысная для нашай англамоўнай моладзі. Шана: 20 амэр. далінаў. Замаўляйце, пішачы на адрес: Mr V. Kipel, 230 Springfield Ave.. Rutherford, N.J., 07070, U.S.